

MADÁCH IMRE

Születésének százéves évfordulójára.

A művész alkotásokkal fejezi ki élményeit. Alkotni annyit tesz, mint objektíválni valamely lelki tartalmat: megrögzíteni a tárgyias világban azt, ami eddig csak az alkotó lelkében élt. Ez objektivitásra a művészt az a törekvés bírja, hogy a valóságban élesebben fejeződjék ki a dolgok jellegzetes vonása, benső örök formája. A képzőművészet a physikai megjelenéssel bíró tárgyra nézve törekszik erre; a szimbolizáló művészetek közül a zene és a lírai költészet az emberi lélek jellegzetes, ősi, közvetlen sajátos megnyilvánulásait fejezik ki. Ugyanezt teszi az eposz és a dráma is, csak hogy e megnyilvánulások hatásait is elénk tárják, midőn az azok nyomán fakadó cselekvést is ábrázolják s annak eredményeit is felölelik.

A tragédia Aristoteles mély tanítása szerint a jóra való hatalmas törekvés ábrázolása, mely épp szokatlan ereje és nagysága következtében végzetszerűen összeütközik a való viszonyokkal s ennek nyomán mély szenvedések forrásává válik. Tragédiát csak az írhat, aki meglátja a jónak, a nemesnek elkerülhetetlen pusztulását a való életben. Madách Imre a maga és nemzete kálváriáján keresztül pillantotta meg az emberi életnek tragikus voltát: meglátta az emberiség életében is az Ember Tragédiáját.

Hatalmas drámai költeménye az emberi csalódások sorát állítja elénk, amint azt a história elénk tárja. Az eszmények szolgálatából való mindteljesebb kiábrándulás folyamata ez: Ádám mindinkább felismeri, hogy ez ideálok nem valósíthatók meg, mert az ember gyarló és gyöngé ahhoz, hogy nekik megfelelő életet huzamosabb időn keresztül folytathasson. Nem maguknak az eszményeknek értéktelenségét ismeri fel mindjobban a küzdő és a gondolkodó ember, hanem azoknak a földi élettel való összeférhetetlenségét tapasztalja fájdalmasan. Történetünk az, hogy *csalódunk*, de *nem ábrándulunk ki* a legnemesebb eszményekből: ezért a lesújtó valóság nem ronthatja le ama mélységes meggyőződésünket, hogy az ideál értéke akkor is megmarad, ha annak megvalósulása a földi élet keretében nem is lehetséges. Azért rendületlenül hisszük, hogy az igazi élet az, mely ez eszményeknek megfelel s hogy arra törekedni erkölcsi kötelességünk.

Csalódásaink annál kevésbé ölhetik ki e hitünket, mert ez teszi magát az életet is lehetővé. Madách tisztán látja, hogy hit nélkül nincs élet, mert az élet küzdelem, a küzdelem pedig abból a hitből táplálkozik, hogy majdan elérhetjük azt, amiért harcolunk. Ennyiben a földi életet is az eszményekbe vetett hit tartja fenn: az ideálok világa éltet bennünket akkor is, midőn azt véljük, hogy mérhetetlen messzeségben vagyunk tőle.

Az emberiség története ily módon két tényező harcából áll elő: a pozitív törekvésből, melyet végül mindig az eszménybe vetett hit táplál, és az ideálok megvalósulásának ellene dolgozó hatalmakból. Az előbbi forrása Isten, mint az örök jóság principiuma: az ő harcossai vagyunk, midőn az eszményekért küzdünk. Az utóbbi a tagadás szellemének műve, mely hit helyett kétséget támaszt s az értelem hideg fényénél az eszmény megvalósításának lehetetlenségét mutatva be, meg akarja ölni a hitet, a küzdelmet, vagyis magát az életet. Isten nevében harcolva az örök életért küzdünk, az ördöggel cimborálva a halál mélységeibe süllyedünk.

A földi életben azonban Lucifer győz: a jó és a nemes nem valósulhat meg. De nem azért, mintha az eszménynek nem volna örök értéke s az embernek beléje vetett hite kiapadna: de mert végül a földi élet physikai körülményei válnak olyanokká, hogy minden további küzdelem lehetetlenné válik. A Nap kihül, a Föld növény- és állatvilága elsatnyul s az emberi géniusz nyomorult eszkimóvá

aljasul, mert az ember összes energiáit immár a létért való keserves küzdelem emészti fel. Ha az élet értékét a *siker* határozná meg, küzdelmeink valóban hiábavalók volnának s Lucifer tanácsát kellene követnünk, hogy hagyjunk abba minden harcot, vagyis vessünk véget magának az életnek. Ádám már-már erre az útra tér, midőn Éva vallomása visszarántja az örvény széléről. „Uram, legyőztél“ — kiált fel térdre rogyva Isten nagysága előtt, kit csak most ismert fel egész végtelenségében és jóságában. Legyőzöttnek érzi magát, mert a hit, az örök jóságban való bizalom diadalmaskodott az emberi gyöngeség s az abból fakadó kétségbeesés felett: az élet legyőzte a halált. A hit: az erő, az élet; — a kétség: a gyöngeség, a pusztulás. Az igazi hit túléli a legnagyobb csalódást is, mert míg a sekélyes gondolkodás az emberi életet csak a földi lét kereteiben látja, a hit által felvilágosult szellem felismeri, hogy annak súlypontja a síron túl van. Valamint Pláton óta minden nagy és mély szellem, Madách is azt vallja, hogy az ember élete nem egyéb, mint fájdalmas sóvárgás az örök tökéletesség után s csak ebből érthető meg földi keretei között is. Eddig nem eléggé méltatták, hogy Lucifer épúgy, mint Mephistopheles *lebeszéli* az embert a tudományról és a böleselkedésről, jól tudván, hogy annak mélyülése arra a belátásra vezet, hogy az érzékfölötti világ realitása nélkül a tapasztalati valóság sem érthető meg.

A nagy szellemi alkotások nem ama tartalmakkal hatnak elsősorban, mely bennük philologiaiilag kimutatható, hanem amit belőlük késő nemzedékek is kiolvashatnak. És bármily különbözőek is az így megszülető magyarázatok, valamennyinek igaza van: a géniusz kimeríthetetlen gazdagsága ép abban áll, hogy termékeny gondolatok kiapadhatatlan forrása lehet időtlen-időkéig. Hegel szerint „jedes Kuntswerk ist ein Zwiegespräch mit Jedem, welcher davorsteht“ Az Ember Tragédiájával a messze jövő nemzedékei is fognak tudni társalogni s abból majd mind újabb és újabb gondolatot és ihletet merítenek. Elsősorban mi magyarok, kiknek története minden más népénél tragikusabb s azért valamennyinél jobban meg tudjuk érteni és szeretni az Ember tragédiáját.

Pauler Ákos.

REGI GÖRÖG VIRÁGENEK.

*Tölts és mondd a nevét,
Mindég mondd „Héliodóra“-t:
Folyjon ez édes név
Tiszta boromba, ne víz!*

*S add ide azt a füzért,
A kenőccsel harmatozottat;
Tegnapról maradott
S róla beszél nekem az.*

*Mintha a könnyei
Csillannának e rózsavirágnak:
Sír, mivel ő nincs itt,
Látja, ma nincs ölemen.*

*Az Anthológiából fordította:
Mészöly Gedeon.*